

NACJONALIZM WALIJSKI

Wojtashak Andrew

Щецинський університет

(стаття надійшла до редколегії – 22.01.2016 р., прийнята до друку – 14.03.2016 р.)

© Wojtashak A., 2016

Prezentowany artykuł dotyczy Walijszczyków, jednego z narodów zamieszkujących obszar Wielkiej Brytanii. Celem przeprowadzonych badań jest pokazanie specyfiki walijskiego nacjonalizmu, który pomimo silnej angielskiej dominacji, pozwolił tej nacji na wielowiekowe przetrwanie, tradycji, kultury, języka oraz stworzenia racjonalnych prób utrzymania własnej odrębności na Wyspach Brytyjskich. Analiza brytyjskich nacjonalizmów pokazuje, że Walijszczycy są najczęściej traktowani jako “ostatni w kolejce”, po Anglikach, Irlandczykach z Północy i Szkotach. Walijszczycy prowadzą działania w obronie własnej kultury i języka, stopniowo dążąc do stworzenia czytelnej odrębności. Pytanie, które się pojawia sprowadza się do stwierdzenia, czy istnieją granice poza które takie ewolucyjne (dewolucyjne) zmiany ze strony Walijszczyków nie powinny wykraczać? Jest to proces, który trwa. Początek w przypadku Walii dała Plaid Cymru. Dziś jest to narodowa sprawa całej Cymru. Być może, wspieranie działań pozwalających na odczucie takiej odrębności, pozwoli na uregulowanie ralizacji w sposób oczekiwany przez Walijszczyków. Rodzą się jednak nowe pytania, mogące być przedmiotem dalszych badań: czy następnym krokiem nie będą działania separatystyczne? I wreszcie pytanie: czy we współczesnej nam rzeczywistości nie będziemy mieli do czynienia ze wzrostem separatyzmów, również wśród średnich i małych narodów? Kwestie te powinny być przedmiotem stałej analizy, która umożliwiłaby poszukiwanie rozwiązań problemów w sposób bezkonfliktowy.

Słowa kluczowe: nacjonalizm, Walia, Plaid Cymru, język, kultura, tradycja, autonomia.

WELSH NATIONALISM

Andrew Wojtashak

The article refers to the Welsh, one of nations inhabiting the area of the United Kingdom. The aim of the study is to demonstrate the specificity of Welsh nationalism, which despite strong English domination, allowed this nation to preserve its tradition, culture, language for centuries, and create a rational attempt to maintain their own identity on the British Isles. Analysis of British nationalism shows that the Welsh are most often treated as the “last in line” after Englishmen, Irishmen from North and Scots. In the modern formula of nationalism, it is not a phenomenon but rather rebirth and compilation of existing views, born in different environments of the local, regional or even national. People are united through language, politics, economics, tradition or religion. Taking into account processes in society, the Welsh are associated with the development of the centuries-old tradition, distinct awareness, equally important with the possibility of displaying, which is evident in activity of Plaid Cymru (Welsh National Party). Welsh activities are carried out in defense of their own culture and language, gradually seeking to create a clear distinction. The question that arises is reduced to determining whether there are limits beyond which such evolutionary (devolutionary) changes from the Welsh should not go? It is lasting process. The case of Wales gave Plaid Cymru. Today it is a national issue across Cymru. Changes in attitudes of peoples inhabiting the area of the United Kingdom, efforts to confirm their own identity are implemented in different ways. Scottish separatism attempts to create an independent state. Despite the existence of compromise between Belfast and London on wide degree of autonomy by the Irish of Ulster separatist aspirations can return at any time. It is difficult today to think about total independence of Wales. Nevertheless, the Cymru community shows that the identified national goals, providing universal agreement on reforming the United Kingdom.

Perhaps, supporting measures to make sense of such a separation will regulate relations expected by Welsh. They raise, however, a new question, which may be the subject of further research: whether will separatist activities not be the next step? And the final question is whether in our contemporary reality, we will not have to deal with the increase in separatism among medium and small nations as well. These problems should be the subject of constituent analysis which would enable search for solutions in a non-confrontational manner.

Key words: nationalism, Wales, Plaid Cymru, language, culture, tradition, autonomy.

1. Wprowadzenie

Ożywienie idei nacjonalistycznych na początku drugiej dekady XXI w. oraz pojawienie się dążeń

separatystycznych i autonomicznych w różnych częściach kontynentu europejskiego, zdają się potwierdzać zasadę powrotu idei nacjonalistycznych. Wyrazem tej sytuacji

jest eksponowanie różnic etnicznych, językowych i kulturowych przez grup etniczne, które dążą do autonomii lub w mniemaniu twórców tych ruchów dojrzały do stworzenia własnego państwa.

Oczywiście separatyzmy nie muszą ograniczać się jedynie to problemów narodowościowych a ich podłożem może być np. zróżnicowany poziom rozwoju ekonomicznego poszczególnych regionów krajów (np. koncepcja niezależności Padanii) lub nierówne traktowanie grup narodowościowych, np. Flamandowie, Baskowie, Bretończycy, Korsykanie. Współcześnie procesy te są najwyraźniej widoczne w przypadku wzrostu postaw nacjonalistycznych i dążeniu do odrębności hiszpańskiej Katalonii oraz zamieszkujących Wielką Brytanię Szkotów.

Prezentowana analiza dotyczyć będzie Walijszczyków, jednego z narodów zamieszkujących obszar Wielkiej Brytanii. Celem przeprowadzonych badań jest pokazanie specyfiki walijskiego nacjonalizmu, który pomimo silnej angielskiej dominacji, pozwolił tej nacji na wielowiekowe przetrwanie, tradycji, kultury, języka oraz stworzenia racjonalnych prób utrzymania własnej odrębności na Wyspach Brytyjskich. W przypadku prowadzonych analiz brytyjskich nacjonalizmów Walijszczyki są najczęściej traktowani jako "ostatni w kolejce", po Anglikach, Irlandczykach z Północy i Szkotach.

Wprezentowanej analizie autor zadaje szereg pytań: czy Walijszczyki dołączą do narodów stawiających na dążenia separatystyczne? W konsekwencji czy w najbliższych czasach będziemy mieli do czynienia z powstawaniem (odradzaniem się) tendencji separatystycznych wśród małych i średnich narodów? Czy rozwiązania brytyjskie, idące w kierunku pewnych form autonomii, mogą być wzorem dla innych państw?

Na temat nacjonalizmu walijskiego istnieje cały szereg opracowań. W polskiej literaturze przedmiotu na ten temat pisał głównie Krzysztof Jaskułowski [31; 32; 33; 34; 35]. Z kolei w przypadku analiz anglojęzycznych literatura [31, s. 214–231] jest oczywiście dużo szersza, na ten temat pisał: Michael Hechter [29], David Smith [55], Gwyn A. Williams [72], David Adamson [1], Colin H. Williams [71]. Problemami nacjonalizmów brytyjskich z uwzględnieniem koncepcji nacjonalizmu walijskiego zajmowali się także, Kurt Diekman [17] i Roland Sturm [56].

Procesy zachodzące w społeczeństwie walijskim związane są z rozwojem wielowiekowych tradycji, świadomością odrębności, ale co równie istotne z możliwością jej eksponowania, co jest widoczne w przypadku aktywności Plaid Cymru (Welsh National Party – Walijska Partia Narodowa) a zwłaszcza roli, jaką w tym procesie odegrał Gwinnford Evans, jej lider i wieloletni przywódca. Na uwagę zasługują jego wspomnienia [23].

Oczywiście ważnym elementem w przygotowywaniu analizy miały prace podejmujące tematykę Plaid Cymru, jej historii, rozwój i znaczenie nie tylko na brytyjskiej scenie politycznej, ale również dla samych Walijszczyków, m.in. autorstwa Charlisa Aull Daviesa [13], Johna Daviesa [14], czy Allana B. Philipa [45].

2. Nacjonalizm trudności klasyfikacyjne i definicyjne.

Ewolucję nacjonalizmu, jako jedną z koncepcji w myśli politycznej badali m.in. Paul Lawrence [40], Christopher Dandeker [12], Hansa Kohna [38] Umuta Özkrimili [44], David McCrone [43] a z polskich autorów, np. Bogumił Grott [28], Tomasz Kamusella [36], wspomniany Krzysztof Jaskułowski czy Adam Wielomski [70], Roman Bäcker [7]. Współczesny rozwój koncepcji nacjonalistycznych był również przedmiotem analiz, prowadzonych przez Benedicta Andersona [2], Ernesta Gellnera [24; 25], Craiga Calhouna [11], Anthony D. Smitha [54], Erica Hobsbawma [30], Michaela Billiga [8] i wielu innych.

W "Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny" hasło nacjonalizm, określono jako: "(...) << ideologia stawiająca interesy własnego narodu ponad wszelkie wartości, głosząca niechęć, nietolerancję i ksenofobię wobec innych narodów; postawa społeczno-polityczna dążąca do realizacji tych haseł >>: W państwach wielonarodowościowych nacjonalizm może się przejawiać w przyznaniu większych praw jednemu narodowi. Skrajną formą nacjonalizmu jest szowinizm" [47, s. 218]. Jeszcze w połowie XX w. w "Słowniku języka polskiego", termin nacjonalizm określano: "<< kierunek światopoglądowy i polityczny, upatrujący najważniejsze kryteria moralne w pojęciu narodu i żądający przywilejów dla własnego narodu, z czym wiąże się dyskryminowanie innych narodów i agresywność w stosunku do nich >>: Nacjonalizm XIX wieku, którego potwornym zakończeniem był hitlerizm, miał źródła w samolubstwie określonej społeczności, egoizmie nie liczącym się zupełnie z prawem do życia innych narodów (...)" [52, s. 981]. Z kolei "Uniwersalny Słownik Języka Polskiego", nacjonalizm definiuje jako: "postawę społeczną i polityczną oraz ideologię uznającą interes własnego narodu za wartość najwyższą, głosząca, że suwerenne państwo narodowe jest najwłaściwszą formą organizacji danej społeczności złączonej wspólnotą pochodzenia, języka, historii, kultury" [61, s. 767]. Warto zauważyć, że takie określenia posiada współcześnie licznych krytyków (np. Jacek Bartyzel) [3, s. 23–24].

W polskiej literaturze naukowej istnieje wiele definicji dotyczących pojęcia nacjonalizm. Dla czytelności zjawiska autor proponuje porównanie dwóch z nich, autorstwa Ewy Maj która podkreśla, że jest to: forma świadomości politycznej, której nosicielem jest

naród. Na poziomie świadomości potocznej oznaczać może identyfikację narodową z przejawami silnej więzi emocjonalnej i poczucia dumy. Poziom świadomości ideologicznej pozwala przekształcić poczucie świadomości narodowej w związek z państwem i uformować w postaci patriotyzmu. Jest to nacjonalizm pozytywny. Jako ideologia pojawia się także nacjonalizm negatywny. Przejawia się on w postaci etnocentryzmu, zawierającego hasła o charakterze „wielonarodowym”, głoszące wyższość danego narodu nad innymi [21, s. 247]. Warto zapoznać się także z definicją autorstwa Włodzimierza Bernackiego [51, s. 282–294]. Innej definicji używa Roman Tokarczyk, który uważa, że nazwa nacjonalizm pochodzi od słowa „naród” (łac. *natio*). „Używane coraz częściej od około połowy XIX wieku, występuje najczęściej na oznaczenie procesów narodotwórczych, ruchów narodowych, stanów świadomości jednostkowej lub grupowej, idei państwa narodowego i interesującej nas tutaj ideologii narodowej” I dalej: “[...] nacjonalizm zmierza do podporządkowania interesów innych narodów- interesowi własnego narodu. Wyolbrzymiając zalety własnego narodu i żądając dla niego szczególnych przywilejów, prowadzi do egoizmu narodowego, niechęci, nietolerancji, ksenofobii szowinizmu i wrogości wobec innych narodów” [59, s. 321–322].

Inaczej na zjawisko patrzy Bogumił Grott, szukając korzeni nacjonalizmu, odwołuje się do ocen wprowadzonych przez Pawła Tarasiewicza, który podzielił nacjonalizm na umiarkowany i skrajny. Pierwszy utożsamiany jest z patriotyzmem a drugi z szowinizmem [57, s. 244–245]. Jest to podział adekwatny do klasycznej wersji negatywnego i pozytywnego nacjonalizmu. Grott uważa, że takie uproszczenie nie daje możliwości ukazania wpływów np. idei chrześcijańskich na kształtowanie idei nacjonalistycznych [28, s. 8].

Angielskie słowniki i encyklopedie podają różne definicje nacjonalizmu. W „Słowniku Longmana” pod hasłem *nationalism* napisano: “(...) person who wants political independence for his radical grup”. Warta porównania jest definicja znajdująca się w „Słowniku myśli politycznej” autorstwa Rogera Scrutona, który definiuje nacjonalizm: “1. Poczucie i ideologia więzi z narodem i oddania jego interesom. 2. Teoria, myśl której państwo) powinno być zbudowane na narodzie, a naród powinien być ukonstytuowany jako państwo. Stąd próba utwierdzenia tożsamości narodowej za pomocą działań politycznych. Tożsamość polityczna to coś więcej niż fakt istnienia narodu: wymaga ona nie tylko wspólnego terytorium, języka, zwyczajów kultury [(...)niezbędne cechy narodu – A.W.], ale także świadomości tych cech jako stwarzających odrębne uprawnienia i więzi z tym narodem” [50, s. 228]. Z kolei amerykański “Słownik

Webstera” określa hasło nacjonalizm w następujący sposób : “Patriotic sentiments, principles, ect; a policy of national independence or self-government; fanatical patriotism, chauvinism” [64, s. 358]. W encyklopedii “Britannica” nacjonalizm przedstawiany jest jako: “(...) a state of mind, in which the supreme loyalty on the individual is felt to be due to the nation-state. Though attachment to the native soil, to parental tradition and to established territorial authorities have been throughout history, it was only of the end of the 18th century the nationalism began to become a generally recognized sentiment molding public and private life and one of the great, if not to be greatest, single determining factors of history [...] the 19th century has been called “the age of nationalist” in Europe [(...) Pisząc o współczesnych nacjonalizmach dodano- A.W. :] Formerly states or territories under one administration, were not delineated by nationality” [19, s. 145–146].

Poszukiwania dotyczące korzeni nacjonalizmu łączą się nierozdzielnie z pojawieniem się nowoczesnego myślenia o istocie narodu. Paradoksalnie jednak nie naród a kwestie etniczne oraz istnienie instytucji państwa stały się podstawą do wypracowania nowych teorii nacjonalizmu. Współczesne rozumienie istoty samego nacjonalizmu natrafia na coraz szersze kwestie teoretyczne. Zdziwienie może budzić nieco archaiczne rozumienie zjawiska przez pryzmat terytorium państwa, gdy równolegle rozwija się np. pojęcie diaspory, wykraczające poza obszar terytorialny i dotyczące narodu jako całości (element pochodzenia) bez względu na miejsce zamieszkania.

Przyjrzyjmy się zaproponowanym przez Craigha Calhouna dziesięciu istotnym wyznacznikom współczesnego rozumienia nacjonalizmu [11, s. 13–14]:

- 1) Granice terytorium lub populacji, lub obu naraz;
- 2) Niepodzielność- przekonanie, że naród jest spójną jednostką;
- 3) Suwerenność, albo przynajmniej aspiracje do suwerenności, i tym samym formalnej równości z innymi narodami, oznaczająca autonomiczne i zazwyczaj samowystarczalne państwo;
- 4) Oddolna koncepcja legitymizacji władzy- tzn. idea, według której rząd jest rządem lub wtedy, gdy ma powszechne poparcie, lub przynajmniej służy interesom “ludu lub “narodu”;
- 5) Powszechne uczestnictwo we wspólnych sprawach – mobilizacja ludności poprzez członkostwo w narodzie (czy na potrzeby wojny, czy działań obywatelskich);
- 6) Bezpośrednie członkostwo, które oznacza, że każda jednostka zostaje natychmiast częścią narodu i w tym sensie staje się bezdyskusyjnie równie ważna, jak inni członkowie;

7) Kultura, czyli kombinacja języka, wspólnych przekonań, wartości i charakterystycznych zwyczajów;

8) Brak granic czasowych – przekonanie, że naród jako taki istnieje przez wieki, zarówno przeszłych jak i w przyszłych pokoleniach, oraz posiadanie historii;

9) Wspólne pochodzenie lub rasa;

10) Wyjątkowe historyczne czy nawet religijne związki z konkretnym terytorium.

Inaczej jeszcze na problem teorii nacjonalizmu patrzy Anthony D. Smith prezentuje pięć podstawowych znaczeń samego terminu nacjonalizm [54, s. 17]:

- proces kształtowania i rozwoju narodów;
- sentyment narodowy lub świadomość przynależności do narodu;

- język i symbolika narodu;
- społeczny i polityczny ruch na rzecz narodu;
- doktryna i/lub ideologia narodu, zarówno ogólna, jak i jednostkowa..

Vernon von Dyke definiuje nacjonalizm: “Przekonanie, że wszyscy członkowie narodu powinni być politycznie połączeni, zwykle w ramach jednego państwa, oraz wszyscy członkowie narodu powinni być przede wszystkim lojalni wobec niego. Nacjonalizm może być także ideologią podległego narodu dążącego do wyzwolenia spod imperialnego jarzma” [18, s. 457]. Oczywiście istnieje dużo więcej definicji i wyznaczników nacjonalizmu. Prezentowane znaczenia i wyznaczniki pozwalają nam zrozumieć współczesne znaczenie zachodzących zmian zachodzących w samych postawach nacjonalistycznych.

3. Historyczne aspekty nacjonalizmu walijskiego

Ernest Gellner jest autorem słynnego twierdzenia: “nie jest celem narodów by stworzyć nacjonalizm, to nacjonalizm tworzy narody” [24, s. 164]. Walia zamieszkiwana jest przez ponad trzy milionową społeczność. (Według danych starostwicznych z 2010 r. Walię zamieszkiwało 3 006 tys. mieszkańców) [58, s. 4717]. Po walijsku Walia znaczy *Cymru*. Około 20 % mówi w dwóch językach po angielski i walijsku, 30 tys. obywateli mówi jedynie po walijsku. Pozostali mieszkańcy nie znają walijskiego. Walia wchodzi w skład Zjednoczonego Królestwa, posiada jednak własną historię i tradycje. Przez siedem stuleci pomimo licznych sporów i różnic i rebelli, Walijszczyki żyją w koegzystencji z Anglikami.

Wspólne dzieje Walii i Anglii rozpoczynają się w roku 1267 (traktat z Montgomery), kiedy to dochodzi do unii personalnej [15, s. 335]. W następstwie unii realnej Walia od 1536 r. [37, s. 54], staje się swego rodzaju dominium brytyjskim, by w 1707 r. zostać włączone w skład Anglii, jako księstwo [73, s. 608–614].

W okresie po I wojnie światowej w czasie budowania ładu wersalskiego, Walijszczyki znaleźli się w

grupie narodowości, które określano (podobnie jak Sycylijszczyków czy Bretończyków) terminem *Kleinstaaterei* (minipaństw) i nie było to określenie pozytywne. W tym czasie wszelkiego rodzaju ruchy narodowe traktowane były jako “zjednoczeniowe” albo wręcz ekspansyjne [30, s. 40–41]. Rodzącej się koncepcji minipaństw, przeciwstawiano założenie, że życie małych narodów w większych konstrukcjach państwowych jest dobrodziejstwem. Nad Tamizą dążenia szkockie czy walijskie, mogły posłużyć politykom do poparcia idei XIX – wiecznego liberalizmu, który miał stwarzać pewne rozwiązania również na rzecz mniejszości narodowych.

W 1925 r. powstała Plaid Cymru partia, która od początku podjęła działania na rzecz autonomii Walii. Skupiała onaszcześnie młodych ludzi opowiadających się za utrwalaniem kultury walijskiej i tożsamości. W początkowym okresie była to walka o prawa do uznania języka walijskiego, jako narodowego (*Cymraeg*). Eric Hobsbawm pisał: “Entuzjaści języka walijskiego, którzy nawet dziś wymyślają walijskie nazwy dla miejsc, króre nigdy wcześniej ich nie miały, wiedzieli całkiem dobrze, że ludzie mówiący po walijsku odczuwają również wielką potrzebę stworzenia walijskiej nazwy Birminghamu co do nazwy Bamako czy jakiegokolwiek zagranicznego miasta. Jakakolwiek by jednak była motywacja stojąca za działaniami mającymi na celu planowe tworzenie języka i poddawanie go manipulacjom, oraz jakikolwiek byłby przewidywanego przekształcenia go, kluczowa dla tych zamiarów była władza państwowa” [30, s. 121]. Drugim ważnym elementem stanowiącym o odrębności Walijszczyków jest ich kultura oparta na tradycji i mitologii, legendach specyficznych dla tego regionu (*fairies, ghostes and spiritus*). Ważnym elementem sprzyjającym potwierdzeniu odrębności kulturowej jest organizowanie (również współcześnie) narodowego festiwalu *Eisteddfod*, który w aktywny sposób promuje walijską kulturę. Walijszczyki czują potrzebę popierania swojej odrębności. Mają jednak świadomość silnych związków z Wielką Brytanią [20, s. 419–424].

W okresie międzywojennym w Plaid Cymru najsilniejsze było skrzydło konserwatywne na czele z Saundersem Lewisem, który myślał nawet o utworzeniu organizacji paramilitarnej. Całość koncepcji opierała na swoiście rozumianej kategorii narodu. Uważał naród za twór społeczny odrębny od państwa. Dla Walijszczyków spoiwem miał być język i literatura. To Lewis zrobił pierwszy istotny krok stawiając na konieczności rodzimej edukacji [30, s. 65]. Saunders Lewis opowiadał się także za stworzeniem utopijnego programu społeczno-gospodarczego, który opierał się postulowaniu: samowystarczalności, szerokiej dystrybucji własności prywatnej oraz likwidacji przemysłu i powrotu

Walijczyków na rolę [31, s. 67]. Zwolennikiem kontroli i wpływu na własną gospodarkę był także David J. Davies, to on jako pierwszy zaczął mówić o konieczności stworzenia suwerennego państwa walijskiego, przy czym zakładał możliwość stworzenia rozwiązań stosowanych w Australii czy Kanadzie (dominium) [31, s. 69]. Walijskie środowiska narodowe zaczęły angażować się nawet w działania pacyfistyczne, co było efektem realizacji utopijnych pomysłów Lewisa. W zasadzie nie możemy uznać, że Plaid Cymru był w centrum uwagi Walijczyków, przeciwnie pozostawał raczej na marginesie, nie zyskując znacznego poparcia politycznego. Eric Hobsbawm uważał, że jedna z przyczyn był radykalizm poglądów Lewisa oraz jego przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego. [30, s. 150].

Ważny przełom w funkcjonowaniu partii nastąpił w 1945 r. gdy na jej czele stanął Gwynfor Evans [48, s. 141 i n.]. Zdawał on sobie sprawę z faktu, że należy wyraźnie angażować partię w polityczne wybory. Należy skoncentrować się na walce wyborczej. Evans podjął działania mające na celu przywrócenie wśród Walijczyków poczucia odrębności narodowej. Drogą do osiągnięcia sukcesu miały być zasady konstytucyjne, co często spotykało się z ostrą krytyką. Zastanawiając się nad ideą narodu, która musiała rzutować na jego działalność nacjonalistyczną. Evans uważał, że naród jest wspólnotą o naturalnym charakterze. Ową naturalność rozumiał, jako: wrodzoną cechę człowieka polegającą na przynależności do wspólnoty, jaką jest naród; wspólnota narodowa to efekt naturalnego historycznego rozwoju społeczeństwa; celem moralnym jaki wyznacza naród jest moralny porządek naturalny, do którego powinni dążyć jego członkowie. Taki naturalny porządek moralny wyróżniałby jeden naród od drugiego [31, s. 95–96]. Opowiadał się również za utrwalaniem i zachowaniem własnego języka, który mógłby być ważnym spoiwem łączącym Walijczyków. Patrząc na związki pomiędzy państwem a narodem wykazywał wiele różnic, z których najbardziej wyrazistą było określenie, że naród jest wspólnotą naturalną a państwo stowarzyszeniem (tworem sztucznym) [31, s. 107–108].

Działania Walijczyków zaczęły przynosić jednak rezultaty, gdyż w 1964 roku przy rządzie brytyjskim, utworzono ministerstwo do spraw Walii. Stopniowo zmianie uległa także ustawa dotycząca języka walijskiego. W 1967 roku na terytorium Walii, język walijski został prawnie zrównany z językiem angielskim.

W okresie rządów Margaret Thatcher nastąpiła silna marginalizacja i osłabienie ruchów oddolnych Szkotów, Irlandczyków i Walijczyków, co spowodowało silną presję społeczną na rzecz uzyskania autonomii [9, s. 581, 582]. Nowy lider Plaid Cymru – Daffyd Elis

Thomas, próbował stworzyć program oparty na łączeniu idei marksistowskich z nacjonalistycznymi, celem miał być specyficznie rozumiany nacjonalizm obywatelski [14, s. 11–15].

W dniu 18 września 1997 r. odbyło się w Walii referendum decentralizacyjne, którego rezultatem była zgoda na utworzenie regionalnych struktur parlamentarnych w Walii. Pierwsze referendum decentralizacyjne odbyło się w 1979 r. zakończyło się niepowodzeniem zwolenników decentralizacji. Warto zwrócić uwagę na fakt, że Evans rozpatrywał wówczas (w 1979 r.) trzy stanowiska wobec referendum: bezwarunkową zgodę I kampanie popierającą projekt; poparcie dla referendum, przy równoczesnym akcentowaniu, że to jedynie pewien etap a nie cel ostateczny i wreszcie zignorowanie referendum. Plaid Cymru opowiedziało się za drugim rozwiązaniem [16, s. 24, 28; 31, s. 85; 67;]. Zgoda rządu Tony'ego Blaira na przeprowadzenie referendum w Szkocji i Walii, był krokiem do przodu, wzmocnieniem brytyjskiej unii oraz eliminowaniem niekontrolowanych separatyzmów [9, s. 622].

W 1998 r. powołał Walijskie Zgromadzenie Narodowe (Cynulliad Cenedlaethol Cymru), które składa się z 60 członków. W czterech przeprowadzonych dotychczas wyborach (por. tabela 1. Zestawienie uwzględnia tylko partie, których przedstawiciele uzyskali miejsca w Walijskim Zgromadzeniu Narodowym), Plaid Cymru odgrywa istotną rolę mając 20–30 % reprezentację.

Tabela 1

Wybory do Walijskiego Zgromadzenia Narodowego w latach 1999–2011

Nazwa partii	1999		2003		2007		2011	
	1	2	1	2	1	2	1	2
Conservative	9	15,0 %	11	19,2 %	12	20,0 %	14	23,3 %
Plaid Cymru	17	28,3 %	12	19,7 %	15	25,0 %	11	18,3 %
Walsh Labor Party	28	46,6 %	30	36,6 %	26	43,3 %	30	50 %
Liberal Democrats	6	10,0 %	6	12,5 %	6	10,0 %	5	8,3 %
Independence Labour	0	0	0	0	1	1,7 %	0	0
John Marek	0	0	1	1,2 %	0	0	0	0
Pozostale	0	0,1 %	0	1,1 %	0	0	0	0,1 %

Legenda:

1) ilość mandatów;

2) procent miejsc w Zgromadzeniu Narodowym Walii.

Uwaga: Johan Maek, reprezentował Forward Wales (Naprzód Walio).

Źródło: opracowanie własne. Autor korzystał z danych: [4; 9, s. 624; 65; 66].

W zasadzie w krajach koronnych istnieją dwa rodzaje dewolucji. Pierwsza nazywana administracyjną, opiera się na przekazaniu uprawnień administracyjnych autonomicznym organą władzy. Druga dewolucja prawna, polega na przekazywaniu pierwotnych uprawnień legislacyjnych, podlegających sankcjom królewskim. Oczywiście powinniśmy mieć świadomość, że obszary zastrzeżone, pozostające w interesie Zjednoczonego Królestwa podlegają Parlamentowi Zjednoczonego Królestwa [9, s. 620].

Sami Walijszczy podjęli starania, których rezultatem miało być rozszerzenie kompetencji autonomicznych. W 2002 r. powołano tzw. Komisję Richarda [60, s. 86]. Efektem tych prac było uchwalenie w 2006 roku "Government of Wales Act". Wzorujący się na Szkotach Walijszczy opowiedzieli się za stworzeniem własnego krajowego rządu z Premierem (*Prif Weinidog*), który miałby być powoływany na wniosek Walijskiego Zgromadzenia Narodowego, przez monarchę [26, s. 34–51]. Równocześnie zapowiedziano stworzenia porozumienia na rzecz następnego referendum zwiększającego uprawnienia legislacyjne Walijskiego Zgromadzenia narodowego [27, s. 57–66]. Wkrótce (27 czerwca 2007 r.) doszło do porozumienia pomiędzy Wales Labury Party i Plaid Cymru na rzecz poparcia przeprowadzenia referendum.

Kolejnym krokiem, na rzecz samodzielności Walii było przeprowadzenie następnego referendum dewolucyjnego w dniu 3 marca 2011 r. W referendum organizatorzy zwrócili się do Walijszczyków z zapytaniem o zgodę na rozszerzenie kompetencji dla Walijskiego Zgromadzenia Narodowego, do uchwalania aktów prawnych w 20 wyznaczonych obszarach: 01 Agriculture, fisheries, forestry and rural development; 02 Ancient monuments and historic buildings; 03 Culture; 04 Economic development ; 05 Education and training; 06 Environment; 07 Fire and rescue services and promotion of fire safety; 08 Food; 09 Health and health services; 10 Highways and transport; 11 Housing ; 12 Local government; 13 National Assembly for Wales; 14 Public administration; 15 Social welfare; 16 Sport and recreation ; 17 Tourism; 18 Town and country planning ; 19 Water and flood defence; 20 Welsh language. [68], analogicznie do aktów uchwalanych przez Parlament Zjednoczonego Królestwa (z zachowaniem supremacji brytyjskiej) – *Acta of the Assembly* [60, s. 95]. Pytanie referendalne brzmiało: *Do you want the Assembly now to be able to make laws on all matters in the 20 subject areas it has powers for?* Referendum wygrali zwolennicy daszej dewolucji. Za głosowało 63,49 % przeciwnych było 36,51 % [5]. Po

zwycięstwie referendalnym premier rządu walijskiego, Carwyn Jones powiedział: "Today an old nation came of age" [6; 69].

Jak się okazuje, rzucone przez nacjonalistów walijskich hasła niezależności od Londynu, podły na podatny grunt. Oczywiście trudno jest dziś myśleć o całkowitej niezależności Walii, tym nie mniej osiągnięcia społeczności Cymru, pokazują, że można realizować określone cele narodowe, pod warunkiem powszechnej zgody na reformowanie Zjednoczonego Królestwa.

Obecnie na czele Pland Cymru stoi Leanne Wood [62]. W 2012 r. partia ta liczyła blisko 8 tys. członków [48]. Przedstawiciele tej partii zasiadają w parlamencie Zjednoczonego Królestwa: 3 w Izbie Gmin [9, s. 623] i 2 w Izbie Lordów. Mają również swego przedstawiciela w Parlamencie Europejskim, gdzie Pland Cymru funkcjonuje w ramach The Greens–European Free Alliance

4. Jak rozumieć nacjonalizm naszych czasów?

Patrząc na zmiany postaw w XXI wiecznym świecie Michael Billig zauważa stereotypowy charakter myślenia o nacjonalizmie. Pojęcie to jest kojarzone najczęściej z myśleniem o postawach peryferyjnych nie dotyczy rozwiniętych państw demokratycznych. Uważa, że mianem tym określa się najczęściej działania separatystów, ekstremistów czy bojowników walczących o odzyskanie ojczyzny (która upadła w przeszłości), a wszystko to dzieje się gdzieś na marginesie istniejących demokracji zachodnich. Takie rozumienie jest oczywiście błędne. Nacjonalizm jest także elementem działania dużych narodów. Billig pisze o reprodukcji narodów za pomocą szeregu ideologicznych środków. Podkreśla, że: w rozwiniętych państwach nacjonalizm jest własnością "endemiczną" a nie jedynie chwilowym nastrojem [8, s. 30; 44, s. 176].

We współczesnej formule nacjonalizm nie jest fenomenem lecz raczej odrodzeniem (*revival*) i kompilacją istniejących poglądów. Rodzi się w różnych środowiskach o wymiarze lokalnym, regionalnym, czy nawet państwowym. Ludzi jednoczy język, polityka, ekonomia, tradycja i religia. Powraca narodowy sentyment, który często sprowadza się do lokalnych ojczyzn [20, s. 247, 248; 22, s. 201; 39].

Z kolei Ernest Gellner nacjonalizm traktował jako jedną z funkcji nowoczesności. Nowoczesność oznacza dla niego zerwanie z dawnym porządkiem. Koncentrował się na transformacji w dziejach człowieka. To nacjonalizm stworzył narody. Był więc zwolennikiem ewolucjonizmu [24, s. 22–24]. Pisząc o nacjonalizmie Gellner podkreślał: "Nacjonalizm jest przede wszystkim zasadą polityczną, która głosi, że jednostki polityczne powinny się pokrywać z jednostkami narodowymi.

Zasada ta pozwala natychmiast zdefiniować nacjonalizm jako sentyment i jako ruch. Sentyment nacjonalistyczny to uczucie gniewu, wzbudzone przez jej naruszenie, bądź uczucie satysfakcji, zburzone przez jej przestrzeganie. Ruch nacjonalistyczny zaś to ruch, który został wywołany tego rodzaju sentymentem” [25, s. 1]. Przytaczając za Gellnerem słynne zdanie Jeana-Françoisa Ravela: “Narody nie są takie same. Nie były takie same w ubóstwie i nie są w luksusie” [24, s. 222]. Szerzej na temat teorii nacjonalizmu Ernesta Gellnera pisze Mariusz Marszewski [42, s. 74-76]. Trudno się nie zgodzić ze zasadą, że nacjonalizmy niosą ze sobą imperatywy konkurencji i kultury, co oznacza, że nie powinniśmy spodziewać się końca ery nacjonalizmów [24, s. 224–225].

Co ciekawsze jesteśmy zalewani tym co możemy określić pojęciem popkultury. Czego konsekwencją jest upowszechnianie odmiany nacjonalizmu, którą Krzysztof Jaskułowski nazwał nacjonalizmem w stylu pop. “Dominacja kultury popularnej (pisze Krzysztof Jaskułowski – A.W.) i procesów zorganizowanych wokół konsumpcji oznacza, że ogólną konsekwencją będzie raczej osłabienie myślenia w kategoriach poświęcenia, obowiązku czy lojalności w stosunku do narodu. Dominacja kultury popularnej i procesów zorganizowanych wokół konsumpcji oznacza, że coraz większe znaczenie uzyskuje poszukiwanie przyjemności, które przeżywa się indywidualnie (...) Związki nacjonalizmu z kulturą popularną mają ambiwalentny charakter. Z jednej strony, dzięki stałemu i wszechobecnemu przywoływaniu narodu w kulturze popularnej, przeciętnej jednostce tożsamość narodowa może się jawić jako coś naturalnego i oczywistego. Popularne przedstawienia przybliżają jednostkom wspólnotę narodową, która ma abstrakcyjny charakter” [32, s. 418–420]. Powinniśmy pamiętać o tym, że we współczesnej globalnej rzeczywistości zmieniły się mechanizmy docierania do przeciętnego odbiorcy popkultura jest najbardziej otwartą formą, zrozumiałą dla przeciętnego odbiorcy czy to w Nowym Yorku, Londynie w Cardiff czy Warszawie. To zrozumiałe, że uniwersalizm tego zjawiska budzi niepokój. Osłabieniu ulegają stare wzorce. Trudno jest zrozumieć zachodzące zmiany, zacierają się różnice, uniwersalizacji ulega spojrzenie przeciętnego odbiorcy na świat. Bardzo często trudno jest rozgraniczyć przekaz medialny od rzeczywistości. Dla pokolenia wychowanego na grach komputerowych i tabloidach, zacierają się podstawowe terminy: nacjonalizm, patriotyzm, poświęcenie, wspólnota działania. Być może w obliczu zagrożenia (którego nikt nie oczekuje) tradycyjne wartości wrócą w stare koleiny, a być może one ciągle w

nich są, mają jedynie inny wymiar, przystosowany do współczesnych potrzeb i rzeczywistości.

5. Dokąd zmierza nacjonalizm walijski?

Wielkim dylematem współczesnych czasów jest pytanie o racjonalizm działań środowisk nacjonalistycznych, zmierzających do odrębności państwowej. Oczywiście wraca znów XX-wieczna teoria *Kleinstaaterei*, ma jednak znacznie inny wymiar. Dzisiejsze narody dążące do realizacji separatystycznych koncepcji, jako “regiony” zwracają się do Brukseli (dotyczy to narodów w ramach Unii Europejskiej) z propozycjami budowania odrębnych regionów gospodarczych [30, s. 193-194]. Oczywiście pomijanie rządów w Madrycie, Londynie czy Paryżu nie rozwiąże problemu. Ekonomiczne, regiony te są często powiązane z państwami w ramach których istnieją. Unia Europejska nie jest lekarstwem na wszystkie bóle, także i na dążenia i aspiracje narodowe. Trudno jest przewidzieć do czego może doprowadzić upadek obecnego charakteru wielonarodowych państw. Przegrane przez zwolenników odrębności narodowej Szkotów “referendum niepodległościowe”, potwierdza zasady dominacji ekonomicznej nad dążeniami politycznymi. Nie rozwiązuje to z pewnością problem a dążenia separatystyczne będą powracać. Po Barcelonie i Aberdeen, być może przyjdzie czas na Cardiff.

W przypadku współczesnego społeczeństwa walijskiego nie mamy do czynienia z wykorzystywaniem religii, jako elementu tradycyjnego budowania nacjonalizmu. Eric Hobsbawm pisał o swych osobistych doświadczeniach: “(...) autor, był świadkiem narodzin wśród młodego pokolenia w jednej z części Północnej Walii całkowicie nietradycyjnego – w rzeczy samej, zupełnie kontrtradycyjnego, zważywszy na jego zamiłowanie do pubów i alkoholu – walijskiego bojowego nacjonalizmu, podczas gdy kaplice opustoszały, pastory i uczeni-amatorzy przestali być głosem społeczności, a w skutek spadku publicznego oddania dla abstynencji zniknął najbardziej oczywisty sposób okazywania przez jednostki do purytańskiej kultury i wspólnoty” [30, s. 181].

Davide McCrone podkreśla, że od drugiej połowy XX w. mamy do czynienia z nową formą nacjonalizmu, którą nazywa neonacjonalizmem. Dotyczy to Szkotów i Walijszczyków w Zjednoczonym Królestwie, Katalończyków i Basków w Hiszpani, Flandryczyków w Belgii, Bretończyków i Korsykan we Francji, Francuzów w prowincji Quebec w Kanadzie. Dla zrozumienia zachodzących zmian warto przytoczyć wykładnię Ernsta Gellnera, który w swych analizach, biorąc pod uwagę sytuację socjo-ekonomiczną, wyodrębnił cztery typy rozwoju ruchów nacjonalistycznych. Jego podział oparł się na krytyce koncepcji Mirosława Hocho (‘‘Social

Preconditions of National Revival in Europe”). Czwarty finalny z tych typów związany z krytyką panującego systemu politycznego odnosi się do Wali i Szkocji. Jego elementem jest stopniowa (przy udziale władzy) ewolucja panującego systemu, korzystna dla zwolenników separatyzmu. Jest to jednak długotrwały proces [43, s. 79–81]. Dziś zdajemy sobie sprawę z tego, że ruch nacjonalistycznym sprzyjają także nowe technologie, że nacjonalizm, jak każdy z dynamicznych ruchów społeczno-politycznych, jak każda aktywna idea czy doktryna, poszukuje nowych środków wyrazu czemu sprzyja społeczeństwo sieciowe, gdzie łatwiej pozyskać kolejnych zwolenników, często i nie koniecznie w sposób deklaracyjny.

Taki schemat jest realizowany w przypadku walijskiego nacjonalizmu. Pytanie, które się pojawia sprowadza się do stwierdzenia, czy istnieją granice poza które takie ewolucyjne (dewolucyjne) zmiany nie powinny wykraczać. Dla każdej ze stron jest to proces, który trwa. Początek w przypadku Walii dała Plaid Cymru. Dziś jest to narodowa sprawa całej Cymru.

Doceniając konieczność podjęcia działań nad dalszą dewolucją systemu Leanne Wood zaproponowała w założeniach programowych Plaid Cymru z września 2014 r.: “Devolution is a process that, to date, has allowed successive Westminster governments to determine the pace and nature of constitutional change in Wales. Most recently, this has resulted in a Westminster government – that did not win popular support in Wales – limiting the progress of the devolution journey of the country” [10]. By to zmieniać Walijczycy powinni być zdeterminowani i skuteczni w działaniu, jak przez blisko dwie ostatnie dekady.

Rozwiązania brytyjskie stanowią bez wątpienia próbe stworzenia nowego modelu radzenia sobie przez państwa z tendencjami odśrodkowymi i rosnącymi ideami odrębności narodowych na terenie Wielkiej Brytanii. Być może, wspieranie działań pozwalających na odczucie takiej odrębności, pozwoli na uregulowanie ralecji w sposób oczekiwany przez Walijczyków. Rodzą się jednak nowe pytania, mogące być przedmiotem dalszych badań: czy następnym krokiem nie będą działania separatystyczne? I wreszcie pytanie: czy we współczesnej nam rzeczywistości nie będziemy mieli do czynienia ze wzrostem separatyzmów, również wśród średnich i małych narodów? Problemy te powinny być przedmiotem stałej anlizie, która umożliwiłaby poszukiwanie rozwiązań jaknajmniej konfliktowych.

1. Adamson D. *The Intellectual and the National Movement in Wales* / D. Adamson // *Nation, Identity and Social*

Theory. Perspectives from Wales; eds. Fevre Ralph, Thompson Andrew – Cardiff: University of Wales Press, 1985. 2. Anderson B. *Wspólnoty wyobrażone: rozważania o źródłach i rozszerzaniu się nacjonalizmu* / B. Anderson. – Kraków : “Znak” ; Warszawa : Fundacja im. Stefana Batorego, 1997. 3. Bartyzel J. *Pojęcie, geneza i próba systematyki głównych typów nacjonalizmu* / J. Bartyzel // *Różne oblicza nacjonalizmów. Polityka-Religia-Etos*; Ed. B. Grotta. – Kraków: Zakład Wydawniczy “Nomos”, 2010. 4. BBC News. “Welsh assembly election delayed, says Carwyn Jones” [Elektronnyi resurs] // BBC Online. 16 March 2011. – Rezhym dostupu: <http://www.bbc.com/news/uk-wales-politics-12764639> Accessed: 11.12.2015. 5. BBC News. *Referendum on more Welsh powers set for 3 March, 2011* [Elektronnyi resurs] // 21 September 2011. – Rezhym dostupu: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-politics-11382649>. Accessed: 2.12.2014. 6. BBC News. *Wales says Yes in referendum vote* [Elektronnyi resurs] // 4 March 2011. – Rezhym dostupu: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-politics-12648649>. Accessed: 11.12.2015. 7. Bäcker R. *Typologia rosyjskiego nacjonalizmu* / R. Bäcker // *Ideologie doktryny i ruchy narodowe. Wybrane problemy*; Ed. S. Stępnia. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2006. 8. Billig M. *Banalny nacjonalizm* / M. Billig. – Kraków : “Znak”, 2008. 9. Biskup P. *Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej* / Biskup P., M. Kaczorowska, C. Piątkowski, K. Winkler // *Systemy polityczne państw Unii Europejskiej, t. II.*; Eds. Wojtaszczyka, Konstancy A., Poboży, Monika. – Warszawa: Lexis Nexis Polska, 2013. 10. *Bring our Government Home. Proposals for empowering Wales* [Elektronnyi resurs] // September 2014 – Rezhym dostupu: https://partyof.wales/uploads/policies/Bring_our_Government_Home.pdf. Accessed: 12.12.2015. 11. Calhoun C. *Nacjonalizm* / C. Calhoun. – Warszawa : Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2007; 12. Dandeker C. *Nationalism, Nation – States, and Volence at End of Twentieth Century: A Sociological View* / C. Dandeker // *Nationalism and Violence*; Ed. Dandeker C. – New Brunswick – London : Transaction Publishers, cop., 1998. 13. Davies C. *Aull. Welsh Nationalism in the Twentieth Century. The Ethnic Option and the Modern State* / Davies C. Aull. – New York : Praeger, 1989. 14. Davies J. *Plaid Cymrus in Since 1960* / J. Davies. – Aberystwyth: National Library of Wales, 1997. 15. Davies N. *Wyspy. Historia* / N. Davies. – Kraków : “Znak”, 2003. 16. Deacon R. *Devolution in the United Kingdom* / R. Deacon, A. Sandry. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. 17. Diekmann K. *Die Nationalistische Bewegung in Wales* / K. Diekmann. – Paderborn : Schöning, 1998. 18. Dyke von V. *Wprowadzenie do polityki* / V. Dyke von. – Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo, cop., 2000. 19. *Encyclopedia Britannica*. – Chicago, London, Toronto, Geneva, Sydney : William Benton, 1964. – vol. 16. 20. *Encyclopedia of Nationalism*; Ed. Snyder Louis L. – New York : Paragon House, 1990. 21. *Encyklopedia politologii*; Ed. Żmigrodzki M., t. 4; eds. Marczewskiej – Rytko M. // Olszewski Edward: *Myśl społeczna i ruchy polityczne współczesnego świata*. – Kraków : Zakamycze, 2000. 22. *Encyklopedia wiedzy politologicznej*; eds. Chmaj M.,

- Marszałek-Kawy J., Sokola W. – Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005. 23. Evans G. *For the Sake of Wales. The Memoirs of Gwynfor Evans / G. Evans.* – Cardiff: Wales Academic Press, 1996. 24. Gellner E. *Narody i nacjonalizm / E. Gellner.* – Warszawa: Delfin, 2009. 25. Gellner E. *Thought and Change. The Nature of Human Society / E. Gellner* – Londyn: Weidenfeld and Nicolson, 1964. 26. *Government of Wales Act 25 July 2006 [Elektronnyi resurs] // Part 2: Wales Assambly Government.* – Rezhym dostupu: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/32/pdfs/ukpgaen_20060032_en.pdf Accessed: 20.10.2015. 27. *Government of Wales Act 25 July 2006 [Elektronnyi resurs] // Part 4: Acts of the Assembly.* – Rezhym dostupu: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/32/pdfs/ukpgaen_20060032_en.pdf Accessed: 20.10.2015. 28. Grott B. *Nacjonalizm czy nacjonalizmy? (zamiast wstępu) / B Grot // Nacjonalizm czy nacjonalizmy? Funkcja wartości chrześcijańskich, świeckich i neopogańskich; Ed. B Grot.* – Kraków: Zakład Wydawniczy “Nomos”, 2006. 29. Hechter M. *Internacional Colonialism: the Celtic Fringe in British National Development, 1536–1966 / M. Hechter.* – London: Routledge, 1977. 30. Hobsbawm E. *Narody i nacjonalizm po 1780 roku. Program, mit, rzeczywistość / E. Hobsbawm.* – Warszawa: Difin, 2010. 31. Jaskułowski K. *Mityczne przestrzenie nacjonalizmu. Historia i mit w walijskiej ideologii narodowej / K. Jaskułowski.* – Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek cop., 2003. 32. Jaskułowski K. *Nacjonalizm bez narodów. Nacjonalizm w koncepcjach anglosaskich nauk społecznych / K. Jaskułowski.* – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009. 33. Jaskułowski K. *Welsh Language Society 1962–1972, Program. Ideologia. Działalność / K. Jaskułowski // Wrocławskie Studia z Historii Najnowszej.* – 1998. – t. VI; ed. W. Wrzesiński. – Wrocław : Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, 1998. – S. 169–184. 34. Jaskułowski K. *Wspólnota symboliczna. W stronę antropologii nacjonalizmu / K. Jaskułowski.* – Gdańsk: Kaziki.pl Kazimierz Świetlikowski-Wydawnictwo Naukowe Katedra, 2012. 35. Jaskułowski K. *Zjednoczone Królestwo? Walijskie organizacje nacjonalistyczne w latach 60, XX wieku / K. Jaskułowski // Sprawy Narodowościowe.* – 2002. – z. 20. *Seria Nowa.* – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2002. – S. 99–114. 36. Kamusella T. *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe / T. Kamusella.* – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009. 37. Kędzierski J. *Zdzisław. Dzieje Anglii 1485–1939 / Kędzierski J. Zdzisław. // t. I: 1485–1830.* – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986. 38. Kohn H. *The Age of Nationalism. The First Era of Global History / H. Kohn.* – New York ; Evanson ; London : Harper and Row Publishers, 1962. 39. Kohn H. *The Idea of Nationalism: A Study of Its Origins and Background / H. Kohn.* – New York: Vintage Books, 1960. 40. Lawrence P. *Nacjonalizm. Historia i teoria / P. Lawrence.* – Warszawa : Wydawnictwo “Książka i Wiedza” cop., 2005. 41. *Longman dictionary of contemporary English.* – Longman: Burnt Mill, Harlow Essex, 1984. 42. Marszewski M. *Narody i nacjonalizm według Ernesta Gellnera a konflikt polsko-ukraiński na Wołyniu do 1939 roku / M. Marszewski // Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa.* – 1998. – z. 12–13. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, S. 73–107. 43. McCrone D. *The Sociology of Nationalism. Tomorrow’s ancestors / D. McCrone.* – London – Now York : Routledge, 1998. 44. Özkrimili U. *Theories of Nationalism. A Critical Introduction / U. Özkrimili.* – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010. 45. Philips A. *Butt. The Welsh Question. Nationalism in the Welsh Politics 1945–1970 / Philips A. Butt.* – Cardiff: University of Wales Press, 1975. 46. *Plaid Cymru says membership up 23 % as party readies for leader vote [Elektronnyi resurs].* – Rezhym dostupu: <http://www.walesonline.co.uk/news/>. Accessed: 12.12.2015. 47. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, t. 22. ed. H. Zgólkowa.* – Poznań: “Kurpisz”, 1999. 48. *Pretty David A. Anglesey The Concise History / Pretty David A. // Vol. 1: The Histories of Wales. Series, ed. Stevens C.* – Cardiff: University of Wales Press, 2005. 49. Retrieved 16 March 2011 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-politics-12764639>. Accessed: 21.10.2014. 50. *Scruton R. Słownik myśli politycznej / R. Scruton.* – Poznań: Zys i S-ka Wydawnictwo, cop., 1996. 51. *Słownik historii doktryn politycznych; ed. K. Chojnicka, M. Jaskólski // t. 4 (M-Q), aut. vol. Barwicka-Tylek Iwona.* – Warszawa : Wydawnictwo Sejmowe, 2009. 52. *Słownik Języka Polskiego // t. IV: L-Niń; ed. W. Doroszewski.* – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1962. 53. *Smith Anthony D. Ethno-symbolism and Nationalism. A cultural approach / Anthony D. Smith.* – London, New York: Taylor & Francis Grup, 2009. 54. *Smith Anthony D. Nacjonalizm / Anthony D. Smith.* – Warszawa: Wydawnictwo sic!, 2007. 55. *Smith D. Wales! Wales? / D. Smith.* – London ; Sydney : George Allen and Unwin, 1984. 56. *Sturm R. Nationalismus in Schottland and Wales. Eine Analyse seiner Ursachen und Konsequenzen / R. Sturm.* – Bochum : Brockmeyer, 1981. 57. *Tarasiewicz P. Spór o naród / P. Tarasiewicz.* – Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2003. 58. *The United Kingdom. Statistical Survey // The World Learn Book 2012, Vol. 2: Countries: Kazakhstan-Zimbabwe.* – London ; New York : Basic Books, 2012. 59. *Tokarczyk R. Współczesne doktryny polityczne / R. Tokarczyk.* – Kraków : Zakamycze, 1998. 60. *Toszek Bartłomiej H., Kuźelewska E. Od wizji do rzeczywistości. Dziesięć lat dewolucji w Walii / Toszek Bartłomiej H., Kuźelewska E.* – Warszawa : Oficyna Wydawnicza Aspra – JR, 2011. 61. *Uniwersalny Słownik Języka Polskiego // t. 2: K-Ó; ed. S. Dubisz Stanisław.* – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. 62. *Leanne Wood becomes first female leader of Plaid Cymru [Elektronnyi resurs] // Wales News – News. Wales Online.* Retrieved 13 August 2012. – Rezhym dostupu: https://d30ohmzj0cjdk.cloudfront.net/en/Plaid_Cymru. Accessed: 12.12.2014. 63. *Walicki A. Nacjonalizm i społeczeństwo obywatelskie w teorii Ernesta Gellnera // Idee a urządzenie świata społecznego. Księga jubileuszowa dla Jerzego Szackiego; ed. E. Nowicka, M. Chalubiński.* – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999, S. 253–272. 64. *Webster’s Universal Dictionary and Thesaurus plus World Maps in color.* – Montreal: Tormont, 1993. 65. *Welsh assembly election 2007*

- [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2007/welshassembly_english/html/scoreboard_99999.stm. Accessed: 20.10.2014. 66. *Welsh assembly elections 2003* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/vote2003/welsh_assembly/html/main_scoreboard.stm. Accessed: 21.10.2015. 67. *Welsh Devolution* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.bbc.co.uk/news/special/politics97/devolution/wales/briefing/79.shtml>. Accessed: 12.10.2014. 68. *Welsh language* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.assembly.wales/NAfW%20Documents/newreferendum_qa_english.pdf%20-%2005082010/newreferendum_qa_english-English.pdf. Accessed: 11.12.2015. 69. *Welsh Referendum Live – The Final Result* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.bbc.co.uk/news/special/politics97/devolution/wales/live/index.shtml>. Accessed: 12.10.2014. 70. Wielomski A. *Nacjonalizm jakobiński // Ideologie doktryny i ruchy narodowe. Wybrane problemy*; Ed. S. Stepień. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2006. 71. Williams Colin H. *Minority Nationalist Historiography* / Colin H. Williams // *Nationalism. Self-Determination and Political Geography*; ed. Johnston, Ronald J., Knight David B, Kofman E. – London : Croom Helm, 1988. 72. Williams Glanmor A. *Religion, Language and Nationality in Wales / Glanmor A. Williams.* – Cardiff: University of Wales Press, 1979. 73. Zins H. *Historia Anglii / H. Zins.* – Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2001.